

Předmluva [Filosofie a theologie. Sborník textů] [1986]

Vztah theologie k filosofii a filosofie k theologii zůstával v poválečných letech většinou stranou veřejného zájmu. Tématu se nanejvýš dotkli někteří profesori theologie na theologických fakultách; ale nezdá se, že by jejich přednášky nebo i psané texty vzbudily nějakou větší veřejnou pozornost, a to ani v církvích, ani mimo ně. A přece jde o cosi charakteristického pro duchovní a myšlenkový vývoj Evropy, čím se každý odpovědný myslitel má a musí vážně zabývat. Kdo alespoň trochu nerozumí theologické problematice, tomu zůstávají dveře do sálu nejnovějšího filosofického myšlení zavřeny. Evropská filosofie (jak na území Evropy, tak na území oněch obrovských dvou evropských „provincií“, a dnes už také leckde jinde, zejména např. v Japonsku) by nemohla vypadat tak, jak vypadá, kdyby nebylo oné podivuhodné konfrontace dvou nejvýznamnějších myšlenkových (a ostatně nejen myšlenkových) tradic, totiž klasického řeckého filosofického myšlení a myšlení hebrejského, zvláště však tradice tzv. proroků...

Theologie vznikla původně na obranu proti myšlenkové přesile přesného řeckého myšlení, v době střetání ovšem už poněkud upadajícího. Je zvláštní, že to posléze byla právě theologie, která s podivuhodnou intenzitou navázala na největší řecké myslitele, totiž na Platona a – po neprávem zapomínaném zprostředkování arabskými mysliteli – na Aristotela. Jen díky nekonečným disputacím středověkých myslitelů se odkaz starých Řeků mohl obnovit a oživit v filosofii; a jen díky odkazu hebrejského myšlení mohla být řecká tradice nejen obnovena, nýbrž také překonána. Naše dnešní filosofemata jsou jinak rozložena a jinak strukturována, než jak tomu vůbec mohlo být ve starém Řecku; a některá jsou docela nová, nemajíce v Řecku žádných analogií. Lze prokázat, že to vše má svou nepopiratelnou podmínku, totiž rozhovor, polemiku, myšlenkový a duchovní zápas, vyvolaný setkáním a střetnutím oněch dvou tradic. Chceme-li tomu trochu lépe porozumět, musíme znovu a lépe pěstovat jak filosofii, tak theologii, a zvláště ovšem jejich rozhovor.

Aktuálnost problému vztahu mezi filosofii a theologii je dnes zřejmá každému hlubšímu mysliteli, který nezapomíná na „vztah k celku“, tak podstatný pro filosofické myšlení. V zemích evropského Západu vyšlo a stále vychází mnoho knih, které se tímto problémem tak či onak intenzivně zabývají. U nás se v tom směru myslí dost málo. Předložený svazek chce být jednak dokladem, že tu po té stránce přece jen není naprosté vakuum (a snad se nám zdaří přinést ještě další doklady, o nichž nyní třeba nevíme), jednak podnětem k dalším rozhovorům. V katolické tradici nejde zdaleka o téma tak problematické až tabuizované, jako v myšlení protestantském; nepružnost v zaujímání nových stanovisek, v přijímání a aplikaci nových přístupů a metod, a v úsilí o nové rozvrhy a nová řešení je však bohužel asi stejná na obou stranách.

Nezbývá než doufat, že výzva k přemýšlení o kořenech myšlenkové tradice, kterou jsme nesení, a o nejhlubších důvodech, o které své myšlení vědomě či nevědomky opíráme, nebude oslyšena.